

DİVAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Ottoman Literature Studies

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Sayı 29, İstanbul 2022, 1314-1323

BAZI TARİHÎ TÜRK ROMANLARINDA AHİLİK

Erol Ülgen

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
(erolulgen7@gmail.com), ORCID: 0000-0002-5027-5542/ **Assistant Prof.Dr., İstanbul Yeni Yüzyıl University**
Faculty of Science and Literature

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 21.08.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 28.09.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

Yayın Sezonu: Güz

Atıf/Citation

Ülgen, Erol (2022), "Bazı Tarihî Türk Romanlarında Ahilik", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 29,
1314-1323.

Ülgen, Erol (2022), "Akhism in Some Historical Turkish Novels", Journal of Ottoman Literature Studies, 29,
1314-1323.

*Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.*

Bazı Tarihî Türk Romanlarında Ahilik

Özet

Türk edebiyatında tarihî roman, Tanzimat devrinde (19. yüzyılın son çeyreğinde) Romantizmin tesiriyle görülmeye başlar. Olgunlaşarak günümüze kadar gelir. Tarihî romanda, yazar, tarihte yaşanmış önemli olayları ve tarihte iz bırakmış şahsiyetleri konu olarak ele alır ve işler. İstanbul'un fethinin 500. yıldönümü münasebetiyle yapılan hazırlıklar sırasında yazılan tarihî Türk romanlarında hayatı hakkında sınırlı bilgiye sahip olduğumuz Ahi Evran ve Anadolu'da yapılanmasını tamamlayan Ahilik teşkilâtına, bu teşkilâtın oluşturduğu kültüre de yer verilir. Ahilik teşkilâtının kurucusu Ahi Evran'dır. O, Anadolu'da önce debbağların, sonra da 32 esnaf ve sanatkârlar zümresinin pîri olarak kabul edilir. Bir Türk kurumu olan Ahilik, Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşu zamanında esnaf ve sanatkârlar ve yöneticilerle hayatı düzene koyan sosyo-ekonomik yapının adıdır.

Bu çalışmada, XIII. yüzyılda Anadolu'da görülmeye başlayan, Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişmesinde önemli rol oynayan Ahilik teşkilâtının oluşturduğu kültürün izleri, Fatih İstanbul Kapılarında, Osmanoğulları, Osman Gazi, Ovaya İnen Şahin, Kutludağ, Çatı, Konak, Osmancık ve Devlet Ana gibi bazı tarihî Türk romanlarında ele alınıp incelenecektir. İncelediğimiz romanlarda Ahilik, Ahiliğin prensipleri, Ahi büyükleri, Ahilik teşkilâtına giriş, Ahiliğin töre ve törenleri, Ahilerin kıyafetleri ele alınıp değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Ahi Evran, tarihî roman, kültür, Esnaf ve Sanatkârlar.

Akhism in Some Historical Turkish Novels

Abstract

Historical novel in Turkish literature begins to be seen under the influence of Romanticism trend during theTanzimat era (in the last quarter of the 19th century). This trend has continued until the present day by becoming more mature. In a historical novel, the subjects dealt with by the author are the important events in history and the personalities who have left their mark in history.

During the preparations made on the occasion of the 500th anniversary of the conquest of Istanbul, historical Turkish novels were written. Among the subjects included in these novels were Ahi Evran, about whose life we have limited information, and the Ahi-order that completed its development in Anatolia as well as the culture created by this organization. The founder of the Ahi-order was Ahi Evran. He was regarded firstly as the master of tanners, and also the 32 societies of artisans and craftsmen in Anatolia. Akhism, a Turkish institution, is the name of the socio-economic structure that together with tradesmen, artisans and administrators regulated the life during the establishment of the Seljuk and Ottoman Empires.

In this study, the traces of the culture formed by the Ahi-order, which played an important role in the establishment and development of the Seljuk and Ottoman states and which began to be seen in Anatolia in the 13th century, will be examined by means of some Turkish historical novels. The novels examined are Fatih İstanbul Kapılarında, Osmanoğulları, Osman Gazi, Ovaya İnen Şahin, Kutludağ, Çatı, Konak, Osmancık and Devlet Ana. In these novels subjects like Akhism, the principles of the Ahi-order, the elders of the Ahi-order, the introduction to the Ahi organization, the customs and ceremonies of the Ahi-order, the clothes of the Ahi people will be discussed and evaluated.

Keywords: Akhism, Ahi Evran, history novel, culture, Tradesmen and Craftsmen.

Giriş

Bir devrin olaylarını, tarihî hakikatlere bağlı kalarak anlatan romanlara tarihî roman adı verilir. Tarihî roman yalnız tarihî bir olayı ve kişileri anlatmakla kalmaz, hâli hâzır ve yarını kurma rolünü de gerçekleştirebilir. Buna göre tarihî roman; bediî, edebî çehreleriyle aynı zamanda yarınlarmızdır (Tural 1976: CXXVII; Tural 199: 231; Gözler 1980:13-15).

Tarihî romanda romancı, romanına konu edeceği devrin sosyal durumunu, halkın âdet ve an'anelerini, dilini, kıyafetlerini iyice tetkik etmelidir. Ayrıca devrin hukuk, terbiye ve medeniyet düzeyini iyi araştırmalıdır. Kısacası anlatacağı dönem veya devirleri çok iyi araştırmalı ve romanını yazmalıdır (Kabaklı 1965: 431).

Meselâ romancının Lâle Devri'ne ait tarihî bir roman yazmayı düşündüğünde, o devrin meşhur simalarını bütün inceliğiyle sosyal hayatını, saray, halk, âdet ve an'anelerini, dinî temayüllerini ve o devri tebarüz ettiren fikir ve sanat hususiyetlerini yakından bilmesi ve önceden tetkik etmiş olması lâzımdır. Dolayısıyla tarihe bağlı kalmak, tarihî romancılığın en tabii şartlarından biridir (Ülkütaşır 1969: 10).

Romancı anlatacağı hakikati hadiseler hâlinde değil de insanlar hâlinde vermeye çalıştığında tarihî roman bize tarih kitabından daha sevimli gelir (Güngör 1973: 34). Konularını, tarihte yaşamış kahramanlarla onların çevresindeki gerçek ve hayalî kişilerin hayat ve maceralarından alan tarihî romanların (Kabaklı 1965: 431) edebiyatımızda çeşitli yazarlar tarafından ele alınmış ve işlenmiş olduğunu görmekteyiz. Bunlar arasında Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve inkişafında önemli rol oynayan ve büyük payı olan âlimler, gaziler, dervişler, alperenler, Anadolu bacıları ve Ahiler ilk akla gelenlerdir. Biz bu çalışmada ahilik teşkilâtının tarihî Türk romanındaki yeri üzerinde duracak, bu konuda romanlarda yer alan bilgilere yer vermeye çalışacağız. Bunu yaparken de özellikle Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemini konu alan bazı romanlar, incelememizin çerçevesini oluşturacaktır. Bu romanlar Enver Behnan Şapolyo'nun *Fatih İstanbul Kapılarında* (Şapolyo 1959), Feridun Fazıl Tülbentçi'nin *Osmanoğulları* (Tülbentçi 1950), Cavit Ersen'in *Osman Gazi* (Ersen 1972), Osman Ragıp Şevki'nin *Ovaya İnen Şahin* (Şevki 1971), Kemal Tahir'in *Devlet Ana* (Tahir 1967), Bekir Büyükarkın'ın *Kutludağ* (Büyükarkın 1979), Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun *Çatı* (Sepetçioğlu 1989) ve *Konak* (Sepetçioğlu 1973) ile Tarık Buğra'nın *Osmanlık* (Buğra 1985)'idir.

Romancılarımız bu eserlerinde, Tarihî Türk romanının gerçeğe uygun olup olmadığını göstermek için müracaat ettikleri tarihî kaynaklara gerek romanlarının ön sözlerinde gerekse dipnotlarda işaret etmektedirler.¹

Ahilik, XIII. yüzyılda Anadolu'da görülmeye başlayan ve hızla yayılarak Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişmesinde önemli rol oynayan bir esnaf teşkilâtıdır. Kendine has prensipleri töre ve âdetleriyle İslâmî anlayışa doğrudan bağlı olan bu teşkilâtın tarihî romanlarımızda yazarlarımız tarafından çeşitli yönleriyle ele alınmış ve işlenmiş olduğu görülmektedir.

Bunları, a- Ahilik, b- Ahiliğin Prensipleri, c- Ahi Büyükleri, ç- Ahilik teşkilâtına giriş, Ahiliğin töre ve törenleri, d- Ahilerin kıyafetleri olarak gruplandırmak mümkündür.

¹ Romanlarda yazarlarımızın müracaat ettikleri tarihî kaynaklar şöyle belirtilmektedir: İbn-i Kemal, *Tarih-i Âli Osman*; Solakzâde, *Osmanlı Tarihi*; Fuad Köprülü, *Osmanlı İmaratorluğunun Etnik Menşei Meseleleri*, Belleten (Cumhuriyetin Yirminci Yıldönümü Münasebetiyle Özel Sayı), c. VII, sayı: 27, Ankara 1943.; *Tevkîi Mehmet Paşa Tarihi*; Enveri'nin *Düsturnamesi*; *Neşri Tarihi*; Âşık Paşazâde, *Tarih-i Âli Osman*; Şükrullah, *Behcetü't-Tevarih*; Necip Asım-Mehmet Arif, *Osmanlı Tarihi*, c. I.; *Cihannümâ*; W. Barthold, *İslâm Ansiklopedisi*, c. I.; Hammer, *Devlet-i Osman Tarihi*; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. I.; *Tarih-i Mufassal*, c. I.; Âli, *Künhü'l-Ahbar*, c. I.; Hayrullah Efendi Tarihi, c. II.; İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt*; Münşeât-ı Selâtin, c. II.; Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi*, c. I.; İ. H. Danişment, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*; Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu*; Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*.

a- Ahilik: Ahilik teşkilâtı, XIII. yüzyılda Anadolu'da görülmeye başlamış ve hızla yayılarak Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu teşkilâtın mensupları olan Ahiler, şehirlerde olduğu kadar, o dönemde köylerde de büyük nüfuza sahip olmuşlardır. Özellikle devlet otoritesinin oldukça zayıfladığı XIII. yüzyılda, siyasi olduğu kadar iktisadi bakımdan da tesirleri yüksek olmuştur.

Arapça kardeş demek olan *ahi* kelimesinin aslı, Türkçenin orijinal kaynaklarından biri olan Divanü Lûgati't Türk'te, *akı* şeklinde yer almaktadır. Kelimenin sözlük anlamı, cömert, yardımsever ve eli açık demektir. İslâmî anlayışa doğrudan bağlı olan Ahiliğin Anadolu'da yayılması ve bir teşkilât hâlini almasında fütüvvet teşkilâtının rolü büyüktür. Selçuklular Anadolu'ya yerleştikten sonra, bir yiğitlik ülküsü olan ahiliği, kendilerine has cömertlik, yiğitlik ve kahramanlık vasıflarıyla süslemişlerdir (Ülgen 1994: 43-44).

Enver Behnan Şapolyo'nun *Fatih İstanbul Kapılarında* adlı tarihî romanında Ahiliğin ne olduğu ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda oynadığı rol üzerinde durulur. Romanın kahramanlarından Yavedud Baba'ya Şehzade Mehmed, ahiliğin ne olduğunu sorar. O da bu soruya şöyle cevap verir: “- Osman Gazi'yi tahta çıkaranlar zümresidir. Bunlar esnaf babalarıdır. Anadolu'nun her şehrinde Ahi zaviyeleri vardır. Bunların ayrıca Ahi yiğit alayları vardır. Murad Hüdavendigâr Gazi'ye kadar bütün gazalara iştirak etmişlerdir. Osman Gazi, Murad Hüdavendigâr hep Ahilerdendir. Ahiler Ankara'yı Osmanlılara Ahi oldukları için harpsiz teslim etmişlerdir. Bunlar büyük şehir ve kasabalarda Ahi zaviyeleri kurmuşlardır. Bunların hepsi sanatkârdırlar. Kazandıklarını zaviyeye getirirler, müşterek kazandan yerler, giydikleri ayındır, çok neşeli adamlardır, her gün gülerler, eğlenirler, hem de pek cömert insanlardır. Misafir severler, ata atlayınca da kaleler fethederler (Şapolyo 1959: 68).”

Bekir Büyükarkın'ın *Kutludağ* romanında Şeyh Edebali, şed kuşanıp ustalık icazeti verdiği yeğeni Ahi Hasan'a Ahiliği şöyle anlatmaktadır: “... Ahilik cömertlik demektir. Aslı akı'dan gelir. Ahiler gayretli, eli açık, yiğit, kendi nefsinin yenip başkalarına yardım eden kişilerdir (Büyükarkın 1979: 51)”.

Kemal Tahir'in *Devlet Ana'sında* roman kahramanlarından Kerim'in okuduğu eski bir cönkte Ahilik hakkında şunların yazılı olduğu belirtilir: “...Ey ihvanlar, ey dostlar ve de ey mert yoldaşlar! Ahilik çok ulu kattır ve de saygılı basamaktır... Ey ihvanlar, ey yoldaşlar, ey dostlar, yiğitlik yönelmektir, Ahilik başlamak ve de Ahi Babalık gerçeğe ulaşmaktır. Aslında üçü birdir, ayrılık gayrılık yok! Şöyle biline ki Ahilikte miras yürümez, babanın kazandığı oğula geçmez ve de herkesin kazanması kanundur (Tahir 1967: 87-88)”.

b- Ahiliğin Prensipleri: Ahiliğin ahlâkî ve terbiyevî prensipleri ile kuralları aynı zamanda Ahiliğin nizamnamesi de olan fütüvvetnamelerde kayıtlıdır. Fütüvvetnamelere göre Ahilik teşkilâtının mensuplarında bulunması gereken bu vasıflar arasında cömertlik, tevazu, doğruluk, vefa sayılabilir. Hırsızlık, gıybet, yalan, başkası hakkında kötü konuşma, hile, içki içme gibi davranışlarda bulunma, kişinin mesleğinden atılması için sebep teşkil etmektedir.

Sözü edilen bu prensipler, tarihî Türk romanlarında Kemal Tahir'in *Devlet Ana*, Bekir Büyükarkın'ın *Kutludağ*, Osman Ragıp Şevki'nin *Ovaya İnen Şahin* ve Cavit Ersen'in *Osman Gazi* adlı romanlarında işlenmektedir. *Kutludağ* romanında “Bilginin altında yatıp, bilgiyle kalkan Ahiler, cömert, gayretli, eli açık, yiğit, kendi nefsinin yenip başkalarına yardım eden kişilerdir” denilmekte ve Ahiler, birbirlerine “Yardım et, zulme karşı koy, ezileni kurtar, ilim öğret, harama el sürme, savaşta kılıcını unutma!” gibi telkinler yapmaktadır. Yine aynı romanda ilkeler şöyle verilmektedir: “Hırs kapısını bağlayıp, iyilik kapısını açacaksın. Tokluk kapısını kapatıp, hoşgörülük kapısını açacaksın. Tokluk kapısını bağlayıp, kanaat kapısını açacaksın. Halktan ümit kapısını kilitleyip, Hak'tan rica kapısını aralayacaksın. Boş lâf söyleme kapısını bağlayıp, bilgi kapısını açacaksın. Şeytanlık kapısını kapatıp, Allah'a inanış kapısını açacaksın...” Bunlar aslında ahiliğin yedi kapıyı açıp, yedi kapıyı kapatma olarak da özetlenebilen prensipleridir.

Bir Ahinin sahip olması gereken vasıfları ise yazar romanında şöyle dile getirmektedir: “Sofrası açık olacak. Dili, beli ve gözü ise kapalı duracak. Pirinden yüz çevirmeyecek. Evet dediğini yerine getirecek, eliyle koymadığını almayacak. Nerede olursa olsun edeple oturup, sözü hikmet üzerine değilse söyleyeni dinleyecek (Büyükkarın 1979: 183, 51-54).”

Osman Gazi adlı romanda kendisi de şed kuşanıp Ahi olan Osman Gazi’nin, Ahiliğin en önemli prensiplerinden olan cömertliğinden (Ersen 1972: 235) bahsedilir. *Ovaya İnen Şahin*’de de Ahilerin tokluk, gürlük, dürüstlük, Allah yolunda iyilik, Allah nimetlerine şükürlülük, güzellik, dostluk, tazelik, mertlik ve cömertlik gibi niteliklere sahip olduğu belirtilir (Şevki 1971: 45).

Ahiliğin nizamnamesi olan fütüvvetnamelerden *Burgazî*, *Necm-Zer-Kub* ve *Nâsırî*’de genişçe yer alan ve Ahiliğin felsefesinin temelini oluşturan bazı kurallardan söz edilmektedir (Tan 1982: 47).

Meselâ: Ahilerin uyması gereken kurallar arasında “yemek yerken, konuşurken, yolda yürürken, bir şey alırken, büyüklerle konuşurken” gibi. Bu kurallara, Kemal Tahir’in *Devlet Ana*’sında da değinildiğini görmekteyiz.

“...Yemek yerken: Sofrada sağ dizini büküp, sol dizini altına alacak, ağzına küçük lokma alacak, aldığı lokmayı önce sağ avurduyla çiğneyecek, yemek yerken ellerini yağlatmayacak, ağzından akıtmayacak, yere dökmeyecek, ağzı dolu iken konuşmayacak, kimsenin lokmasına göz dikmeyecek, başını kaşımayacak, yemeğin iyisini misafire bırakacak, yemekten sonra ellerini yıkayacaktır.

Konuşurken: Sözüünü kısa tutacak ve hiç gülmeyecek, ağzından tükürük saçılmaması için karşısındaki ile sert konuşmayacak, sen-ben değil, siz-biz diye hitap edecek, elini kolunu sallayarak konuşmayacaktır.

Yolda yürürken: Kasılarak yürümeyecek, böcekleri ezmeyecek, dört yanına bakmayacak, yoldan ayrılmayacak, kimsenin ardından bakmayacak, büyüğünün önünden geçmeyecek, biriyle bir yere giderken onu bekletecek iş yapmayacaktır.

Bir şey alırken: Tadına azla bakacak, aldığı geri iade etmeyecek, yumuşak konuşacaktır.

Büyüklerin makamında nasıl davranacak: Gittiği yere vakitsiz gitmeyecek, oradaki büyüklerin hepsine ayrı ayrı selâm verecek, uzakta oturacak, çok söylemeyecek ve söylerken de onlara nasihat etmeyecektir. Son olarak Ahilikte, saygılı ol ki saygı gör, söziün dolusunu söyle ki dinletebil. Ayrıca içki içmek, kumar oynamak, kimseyi suçlamak, kimseyi karalamak, kıskanmak, kin tutmak, zulmetmek, pintilik, hırsızlık, yalan söylemek, sözden dönmek, namusa kötü bakmak yoktur (Tahir 1967: 91-93)”.

Aynı zamanda Türk-İslâm ahlâkının da temel kuralları olan bu prensipler kaynağını, âyetlerden, hadislerden ve din büyüklerinin davranışlarından almaktadır (Tan 1985: 26).

c- Ahi Büyükleri: Anadolu’da Ahiliğin kurucusu, “debbağların pîri” (Köprülü 1991: 97) olarak kabul edilen Ahi Evran, ünlü bir Türk bilgini aynı zamanda iktisatçı ve sanatkâdır. Azerbaycan’ın Hoy şehrinde doğmuştur (1172-1262). Daha sonra İslâm âlimi Fahreddin Râzi’nin derslerine devam etmiş, ilk tasavvuf bilgilerini ise Ahmed Yesevî’nin talebelerinden almıştır. 1207’de Kayseri’ye gelen Ahi Evran burada bir dabakhane kurarak, debbağlığa başlamış, sonra da Kırşehir’e yerleşerek Ahi teşkilâtını kurmuş ve burada vefat etmiştir (Çağatay 1989: 49-50).

Romanlarda sıkça yer alan kahramanlardan Şeyh Edebali ise, Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda büyük hizmeti bulunan, Ahilik teşkilâtına mensup önemli bir şahsiyettir. Osman Gazi yıkılmakta olan Anadolu Selçuklu Devleti’nin yerine yeni Türk devletini kurarken, Şeyh Edebali de bağlı bulunduğu Ahilik teşkilâtı vasıtasıyla beyliğin kültürünü, ilmini ve sosyal hayatını geliştirerek, bu beyliğin devlet kurmasında manevî yönden katkı sağlamıştır (Öcal 1989: 9).

İncelemiş olduğumuz tarihî Türk romanlarında Ahi Evran ve Şeyh Edebali’den başka Ahiliğe hizmeti geçenleri ise şöyle sıralamak mümkündür: *Kutludağ ve Ovaya İnen Şahin*’de Şeyh Edebali’nin yeğeni, aynı zamanda Orhan Bey ve Nilüfer Hatun’un nikâhını da kıyan Ahi Şemseddin, oğlu Ahi Hasan, *Devlet Ana*’da Söğüt Ahilerinin nakibi Dokumacılar kâhyası Ahi nakibi Hasan Efendi, Halife Dursun Fakı (Dursun Fakih), Bakırcılar kâhyası Karabet Usta ve nakip

Yâver Usta, *Kutludağ*'da Şeyh Mahmut Gazi, *Osmancık*'ta Ahi Hasan, Şeyh Mahmut ve Edebalı'nın müritlerinden nalbant Yasin, *Osmanoğulları*'nda Dursun Fakih ve Alâeddin Bey.

Osman Ragıp Şevki'nin *Ovaya İnen Şahin* romanında Ahi Evran ak sakallı, ak kaşlı, ak yüzlü bir ihtiyar olarak tasvir edilir. Ayrıca Ahilik teşkilâtına girecek olan Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'e peştemalı da Ahi Evran kuşatır (Şevki 1971: 44).

Anadolu'daki birlik ve beraberliğin tesis edilmesinde ve Osmanlı Devleti'nin kurulmasında önemli bir göreve sahip olan Ahi büyüklerinden biri de Şeyh Edebalı'dır. Onun hakkındaki bilgilere *Kutludağ* romanında şöyle yer verilir: "Şeyh Edebalı! Yani Eşşeyh Mustafa İmadüddin bin İbrahim İnacı'l-Kırşehirî! Ahilerin Şeyhi Kırşehirlidir. Moğolların şerrinden Kırşehir'i bırakmıştır. İlk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra Şam'a gitmiş, fıkıh, hadis, tefsir ve tasavvuf üzerine çalışmış, geri dönmüştür (Büyükarkın 1979: 50-56)."

Devlet Ana'da da Şeyh Edebalı'den fazlaca söz edilmekte, aslının Adanalı olduğu belirtilmektedir (Tahir 1967: 169).

Osmanoğulları romanında ise, Feridun Fazıl Tülbentçi, Şeyh Edebalı'nın doğum yerinin Karaman olduğu ve tahsili ile nüfuzlu bir Ahi şeyhi olduğundan söz etmektedir: "Eskişehir havalisinde İtburnu Köyü'nde oturan ve şöhreti bütün Anadolu'yu tutmuş olan Şeyh Edebalı, bu muntkanın en nüfuzlu Ahi reislerinden biriydi. Karaman'da doğmuş, orada okumuş ve tahsilini ilerletmek üzere Şam'a gitmişti. Şam'da devrin sayılı âlimlerinden ders almış, ilmini ilerletmişti. Anadolu'ya döndükten sonra Eskişehir civarına yerleşmişti. İtburnu adındaki ufak köy bu sayede birdenbire parlamış, ilim adamları Edebalı ile münakaşalarda bulunmak üzere buraya dolmuşlardı (Tülbentçi 1950: 153)."

Şeyh Edebalı'nın yaşadığı yer hakkındaki bilgilere ise Cavit Ersen'in *Osman Gazi* romanında da rastlamaktayız:

"... Şeyh Edebalı hazretleri salih amel işleyenlerdendi. Çünkü o, tekbir ve tevekkülden ayrılmazdı. Bulunduğu köy dünyanın en güzel yerindeydi. Henüz hiç kimsenin ocağında fitne mevcut değildi. İnsanlar dirlik, düzen içinde yaşarlardı. Garibanlara elden gelen yardım gösterilir, gıybet edilmez, konu komşu ziyaretleri devam eder, düşkünlerin imdadına koşulurdu. Allah'a ve Resulullah'a itaat edenler, yeni yetişenlere bu vasıflarıyla yol gösterirler, rehber olurlardı. Çünkü Cenab-ı Hakk'ın gazabından korkarlardı. Doğruluktan ayrılmamak için mahzun din kardeşlerinin sevinçleri sevinçti. Acuları ise müşterekti (Ersen 1972: 17)."

Şeyh Edebalı, *Devlet Ana*'da ise şöyle tasvir edilmektedir: "... Şeyh Edebalı yetmiş yaşında olduğu hâlde çok dinçti. Üç yılda sanki hiç değişmemişti. Geyikli Baba'nın armağanı olduğu bilinen karaca postunda oturuyor, samur kaplı cüppesi, uzun kırçıl sakalı, gür kaşlarının örttüğü rengi seçilemeyen gözleri ile nedendir bilinmez şeyhten çok eski zamanların savaşı Arap emirlerine benziyordu (Tahir 1967: 176)."

Ovaya İnen Şahin romanında Şeyh Edebalı'nın fizikî portresine yer verilmekte, şeyhin bembeyaz ipek gibi yumuşak beyaz sakalları üzerinde elmacık yanaklarının pembeliği ve siyah parlak gözlerinin üzerindeki gür kaşlarının beyazlığından söz edilmektedir (Şevki 1971: 33-34).

Osmancık romanında "... Ede Balı'nın terazisi doğru tartar, dirhem şaşmaz, Ede Balı soyumuzun ışığıdır" denilmekte, onun şahsiyetinden ve Osmanlı Devleti açısından öneminden bahsedilmektedir (Buğra 1985: 26).

Osmanoğulları romanında Şeyh Edebalı'den "...Ta Sivas ve Tebriz'e" (Tülbentçi 1950: 183), *Devlet Ana*'da ise, "...Tebriz'den İstanbul'a kadar sözünü geçirir, dediğini yaptırır, büyük Ahi şeyhlerinden biri olduğuna yer verilmektedir (Tahir 1967: 299)."

² Diğer romanlarda yazarlar, "Edebalı" şeklinde yazmayı tercih ederken Buğra, Ede Balı şeklinde yazmayı tercih etmiştir.

Yine *Devlet Ana*'da Kemal Tahir, yıkılmakta olan Selçukludan ve bozulan Ahi törelerinden bahsetmekte ve "gerçek bir ahi şeyhi ve âlim olan (Sağlık 2005: 98)." Şeyh Edebali'nin kerametinden söz etmektedir: "...Şeyh Edebali başkadır. Tuttuğu azar tutamak olur, bastığı düzelir, basamak olurdu. Ben görmedim, kerameti söylenir. Herifin birisi simyacılıkta altın yapma tutkusuna düşmüş, baba mirasını ve de kendi kazandığını harcaayıp, saçıp, savıp, hasır üstünde çıplak kalmakla Şeyh Edebali'ye gelip sadaka istemiş... şeyh yerden bir tutam toprak alıp, 'kimya öyle olmaz böyle olur, derbeder' diye uzatmakla toprak ossaat altın olmuş, şaşkın herifin aklı sıçrayıp, hazreti şeyhin eteğinden yapışmış (Tahir 1967: 54)."

Ahi büyükleri olarak Ahi Evran ve Şeyh Edebali hakkında tarihî romanlarda yer alan bu bilgilerden başka, Osmanlı Devleti'nin ilk yöneticilerinden çoğunun Ahi olduğu hakkındaki bilgilere de bu romanlarda sıkça yer verildiğini görmekteyiz. Çeşitli tarihî kaynaklarda da rastlayabileceğimiz Ahi büyüklerinden³ Osman Gazi, Orhan Gazi, Alâeddin Paşa, I. Murad ve Şeyh Mahmud Gazi doğrudan doğruya Ahi teşkilâtına mensupturlar. Bu teşkilâttan özellikle fetihlerde askerî güç olarak faydalanmışlardır. Bunlar Ahi geleneği icabı *şed* adı verilen kuşağı hem kuşanmış, hem de kendilerinden sonra gelenlere kuşatmışlardır (Tabakoğlu 1986: 56-57).

ç- Ahilik Teşkilâtına Giriş-Ahiliğin Töre ve Törenleri: Ahilik teşkilâtı, Anadolu'da sosyal dayanışma ve yardımlaşma kurumu olarak da bilinir.

Bu teşkilâtın hem içinde bulunan bütün esnaf ve sanatkârları koruyan hem de her meslek dalında belli standartlarda üretim ve hizmeti gerektiren kararları mevcuttur. Bu teşkilâta giriş birtakım prensiplere dayanmaktadır. Ahilerde sanat ve meslek alanlarında yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisi bulunmaktadır.

Yamak, çırak ve kalfalık dönemlerini başarıyla tamamlayan her kalfa, Ahilik geleneğine göre merasimle peştemal kuşanarak ustalar arasına katılır. Bu peştemal kuşanmayı Ahilik töresine ve geleneğine bağlı her meslek erbabı arzu eder. Çünkü Ahilik geleneğine göre peştemal kuşanan her usta ustalığını Ahi büyüklerinin meclisi önünde ispatlar ve iş yeri açabilme imkânına kavuşur.

Kendisini herhangi bir meslek dalında yetiştirmiş gören kalfanın, peştemal kuşanıp iş yeri açabilmesi için öncelikle ustasının iznini alması gerekmektedir. Ayrıca, Ahilik geleneğine göre peştemal kuşanmayan kalfalar iş yeri açamazlar.

Yamaklık, çıraklık ve kalfalık devrelerini kendi usta-hocasının nezaretinde başarıyla tamamlayan kalfaya ustası, ustalık iznini verdiği zaman ustalık için, Ahilik teşkilâtına müracaatta bulunur. Meslek dalının ileri gelen usta hocaları tarafından imtihana tâbi tutulur. İmtihan sonucunda başarılı bulunan kalfaya peştemal kuşatılır ve ustalığı ilân edilir. Bu merasim sırasında Ahilik ve Ahilik prensipleri anlatılır. Usta olacak kalfanın yaptığı iş, kalite kontrolünden geçer. Ustasından, hayatı ve çalışmaları hakkında bilgi alınır. İmtihan sırasında peştemal bağlayan Ahi Baba veya orada bulunan Ahi ileri gelenlerinden birinin vereceği nasihatler ve dualarla bu merasim tamamlanır (Ülgen1994: 44-45).

Ahilik töre ve törenlerine uygun bir merasimin benzerini Kemal Tahir'in *Devlet Ana* romanında görmekteyiz. Romancı, Osman Gazi'den sonra Ahi unvanlı Osmanlı Devleti'nin II. padişahı olacak olan ve roman kahramanları arasında yer alan çocuk yaştaki tarihî şahsiyet Orhan Bey'e ve arkadaşlarına kalfalıktan ustalığa geçişi sembolize eden peştemal kuşatma merasimini bir oyun olarak oynattırır. Oyuna başlamadan önce roman kahramanlarından Ahi Şeyhi Şeyh Edebali'nin talebeleri arasında yer almaya çalışan Kerim Çelebi, bir cönkten Ahi Baba'ya, Halifelere, Nakiblere ve Ahi yiğitlerine Ahilik ve Ahiler hakkında bilgiler aktarır. Bu oyunda yine roman kahramanlarından Kara Osman Bey oğlu Melik Bey peştemal kuşanacaktır. Heyet huzuruna çıkan Melik Bey'e Ahi teşkilâtına girmeden önce çeşitli sorular sorulur. Birbirini takip

³ bk. 1 no'lu dipnot.

eden soru ve cevaplarla devam eden konuşmalar ile Ahiliğin töre ve törenleriyle ilgili bilgiler okuyucuya aktarılır. Neticede kuşağı kuşanması uygun görülen Melik Bey'in beline kuşak dolanır, kuşak üç kez bağlanır. Kerim Çelebi tarafından üç kez öpülen Ahilik palası da onun beline sokulur (Tahir 1967: 89-96).

Osmanoğulları, *Osman Gazi* ve *Ovaya İnen Şahin* adlı romanlarda Osman Bey, Ahi şeyhi Şeyh Edebalı'den kızı Bâlâ Hatun'u Allah'ın emri ve Peygamberin kavli ile ister. Bu romanlar içinde yalnız *Ovaya İnen Şahin*'de Osman Bey'in Şeyh Edebalı'nın kızını alabilmesi için Ahi olması ve Ahilik teşkilâtına girmesinin şart olduğundan bahsedilir. Yine bu romanda Şeyh Edebalı'nın yeğeni Ahi Hasan da Osman Bey'in Ahilik teşkilâtına girmesi ve Şeyh Edebalı'nın kızıyla evlenmesiyle birlikte Türkmenlerin kuvvet bulacağını söyler. Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun *Konak* adlı romanında da, Osman Bey'in Bâlâ Hatun'la evlenmesiyle Anadolu'nun bütün şeyhlerini, dervişlerini ve Ahilerini arkasına aldığından ve büyük bir birlik oluşturduğundan söz edilir (Sepetçioğlu 1973: 205). *Ovaya İnen Şahin*'de de Ahilik teşkilâtına girmeyi kabul eden Osman Bey'e bir Ahilik geleneği ve töresi olan peştemal kuşatmayı, iyilik, dürüstlük, kardeşlik, mertlik, cömertlik gibi Ahilik prensiplerini yayan, Ahilik teşkilâtının kurucusu Ahi Evran Veli yapacaktır. Kalabalık bir davetli grubun karşısında Osman Bey'in Ahi Hasan'la aralarında geçen konuşmadan ve peştemal kuşanarak Ahi olmasından yazar şöyle bahsetmektedir:

"Kara Osman Bey, duvar diplerinde oturanlardan birinin kalktığını elinde bir peştemal (şed) olduğu hâlde kendisine yaklaştığını gördü. Ak sakallı, ak kaşlı, ak yüzlü bir ihtiyardı bu... Osman Bey onun karşısında ayağa kalkmak lâzım geldiğini hissederek doğruldu. İhtiyar elindeki peştemalı birdenbire açtı. İki ucundan tutup Osman Bey'in beline sardı. Şaşılacak bir ustalıkla bu iki ucu arkasında düğümledi. ... Ahi Hasan uzanıp onun belindeki peştemalı çözdü, katlayarak baş ucuna koydu." Ahi olan Osman Bey'e şöyle dedi: "- Kuşandığın şey bir kılıç değildir. Bey, şeddidir. Bununla Allah'ın yarattığı her insana hizmeti kendine vazife bileceksin (Şevki 1971: 44-46)."

Kutludağ romanında Şeyh Edebalı'nın yeğeni Ahi Hasan'a kuşanacak peştemal için yapılan törenden söz edilmekte ve Ahilik teşkilâtına girmesi uygun görülen Ahi Hasan'a Şeyh Edebalı şöyle nasihat etmektedir: "... Kayılara, onlara katılmış diğer aşiretlere, bu uç'ta yaşayanlara yardım edeceksin. Elin açık, sofran açık olacak. Dilin, belin ve gözün ise kapalı duracak. Pîrinden yüz çevirmeyeceksin. Dinini, malını helâlini koruyacaksın. Evet dediğini yerine getireceksin. Elinle komadığını almayacaksın. Nerede olursan ol, edeple oturup, sözün hikmet üzerine değilse söyleyeni dinleyeceksin (Büyükkarkin 1979: 51-54)."

Aynı romanda Şeyh Edebalı'nın Ahilik teşkilâtının çalışma sistemi ile bu sisteme uymayanlara yapılacak uygulamalar hakkındaki görüşlerine yer verilmektedir:

"...Şimdi size kazancımızı nasıl paylaşacağımızı bir kere daha anlatacağım. Otuz iki esnafın ve diğer yetmiş iki sanat erbabının elde ettikleri kazancın üç hissesi kethüdâya, iki hissesi yiğit başına, iki hissesi otuz yıllık ustalara, birer buçuk hissesi yirmi yıllık ustalara verilecektir. Onlar dahi elde ettiklerini hayır işlerinde, eli ayağı tutmayanlara bakmakta, çırak yetiştirmekte, ehli dil ve ehli iman sahibi kılmakta kullanacaktır. Kim ki, bu değişmez yasamıza karşı çıkar ona uymazsa, otuz yıllık usta dahi olsa yakasını kesip, borkün atıp, tekrar şakirtliğe indirilir. Bunu da kabul etmemeye kalkarsa ocaktan kaydı silinip kendisine işlemek için deri ve malzeme satmak için mal dahi verilmez. Bilesiniz ki dabakhanelere gelen deri yaprak ve palamutlar gelişi güzel satılmaz. Bunca masumun ahını, bunca alın terini pahalı mal satıp omuzlarınızda taşıyamazsınız... Kardeşler, her esnafın kendi arasında seçtiği yiğitbaşılar, o esnafın dirlik ve düzenini sağlayacaktır. Görevini yerine getirmeyen, adap ve erkâna saygı göstermeyen, şu topraklara yerleşmiş, Ahi olsun, olmasın, bütün insanlara yardım elini uzatmayan Ahiler cezalandırılacak, gerekirse aramızdan uzaklaştırılacaktır (Büyükkarkin 1979: 108-109)."

Ahiliğin temel prensiplerinden birisi de dürüstlüktür. Ahilik teşkilâtının amacı, esnafın üretimde ve satışta dürüst, birbirleriyle birlik ve dayanışma içinde olmalarını sağlamaktır. Ahilik geleneğinde meslektaşını himaye etmek ve kollamak önemli bir yer teşkil etmektedir. Siftah eden bir esnafın, müşterisini, henüz siftah etmemiş olan komşusuna göndermesi Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun *Çatı* adlı romanında ele alınır (Sepetçioğlu 1989: 250-253).

d- Ahilerin Kıyafetleri: Genellikle başlarında keçeden bir külâh ve bu külâhın etrafında iki parmak genişliğinde ucu sarkıtılmış kuşak, sırtlarında abadan bir elbise ve bu elbisenin üzerine bağlı kemer ile kemere takılı bir metre kadar uzunlukta Ahi palası, ayaklarında da mest olduğu kaynaklarda bahsedilen Ahilerin (Kocatürk 1990: 37-38), tarihî Türk romanlarında da benzer kıyafetler giydikleri belirtilmektedir.

*Ovaya İnen Şahin'*de, Ahi zaviyelerinde şed kuşanıp Ahi olacak Osman Bey'in törenini izlemeye gelen Ahi şeyhlerinin kıyafetleri hakkında bilgi verilmektedir: "Kara Osman Bey duvar diplerinde üzerlerinde abadan birer elbise giymiş, ayaklarında mestler geçirmiş on beşe yakın Ahi şeyhi gördü. Başlarında softan beyaz birer külâh vardı bu adamların... (Şevki 1971: 44)."

*Devlet Ana'*da ise, yaylaya çıkan Ahi şeyhi Şeyh Edebalı, Ahilik törenlerinde giydiği kıyafet ile tasvir edilmektedir: "... Büyük Ahi derneklerinde omuzuna aldığı içi samur kaplı yeşil çuhadan uzun cüppesini giymişti. Ahi şalvarının altında sarı sahtiyandan yumuşak çizmeleri vardı. Horasan sarığıyla bir kat daha büyüyen kocaman kavuğunu, nasıl olup da bu kadar kolay taşıdığına şaşmamak mümkün değildi. Birlikte yaylaya çıktığı Türkmenlerin şerefine hâlis Buhara şalından kuşağına iki arşın Ahi palasını sokmuştu (Tahir, 1967: 429)."

Kutludağ romanında, Şeyh Edebalı'nın kıyafetinden de "... Ayağında fütüvvet şalvarı denen bir şalvar, başında ak bir börk vardı. Börkün tepesinden aşağı doğru bir şerit sarkıyordu. Belindeki kuşağına ince bir kama sıkıştırmıştı (Büyükarkın 1979: 52)." şeklinde bahsedilmektedir.

Araştırmamıza konu olan tarihî Türk romanlarının çoğunda Ahilerin benzer kıyafetler içinde olduklarından söz edilmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, yukarıda incelemeye çalıştığımız tarihî Türk romanlarında Ahilik konusunda çeşitli bilgilere yer verilmektedir. Adı geçen romanlarda, Türklerin Anadolu'da yeni bir iman ve idareyle güçlenmesinde, alplerin, alperenlerin, gazilerin dervişlerin, bacıların yanı sıra Ahilerin de büyük bir rolü olduğu görülmektedir. Anadolu, daha sonra da Rumeli'de sosyo-ekonomik düzenin kurulmasını sağlayan Ahilik teşkilâtı, edebiyatımızda dolayısıyla tarihî Türk romanlarında da lâayık olduğu yeri almıştır (Cunbur 1981: 23). Yeni yazılan (Ülgen 2022: 133-150) ve bundan sonra da yazılacak olan tarihî Türk romanlarında, Ahiler ve Ahilik kültürüne dair bilgiler yer almaya devam edecektir.

Kaynakça

- Buğra, Tarık (1985), *Osmancık*, 2. bs., İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Büyükkarkın, Bekir (1979), *Kutludağ*, İstanbul: Arkın Kitabevi.
- Cunbur, Müjgân (1981), "14. Yüzyıl Başlarında Edebiyatımızda Ahilik", *Millî Kültür*, 2, 23.
- Çağatay, Neşet (1989), *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ersen, Cavit (1972), *Osman Gazi*, İstanbul: Özyayın Matbaacılık.
- Gözler, H. Fethi (1980), "Tarihî Roman Üzerinde Düşünceler ve Romancılar", *Küçük Dergi*, 13, 13-15.
- Güngör, Erol (1973), *Tarihin Romanı*, *Türk Edebiyatı*, 14, 34.
- Kabaklı, Ahmet (1965), *Türk Edebiyatı*, c. 1, İstanbul: Türkiye Yayın ve Basımevi.
- Kocatürk, Sadettin (1990), Ahi Teşkilâtının Geleneği ve Felefesini Özü, *Millî Kültür*, 77, 37-38.
- Köprülü, Fuad (1991), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, 4. bs., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Öcal, Sefa (1989), Şeyh Edebalı, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 25, 9.
- Sağlık, Şaban (2005), "Kemal Tahir'e Göre Ahilik ve Ahiler", *Ahilik Araştırmaları Dergisi*, c. 1, 2, 98.
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati (1973), *Konak*, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati (1989), *Çatı*, 12. bs., İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Şapolyo, Enver Behnan (1953), *Fatih İstanbul Kapılarında*, İstanbul: Rafet Zaimler Yayınevi.
- Şevki, Osman Ragıp (1971), *Ovaya İnen Şahin*, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Tabakoğlu, Ahmet (1986), Sosyal ve İktisadî Yönleriyle Ahilik, *Türk Kültürü ve Ahilik XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, 13 Eylül 1985*, İstanbul: Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Tahir, Kemal (1967), *Devlet Ana*, Ankara: Bilgi Yay.
- Tan, Nail (1982), Ahilerin Görgü Kurallarından Günümüze, *Millî Kültür*, 9, 47.
- Tan, Nail (1985), Ahiler ve Görgü Kuralları, *Karınca*, 586, 26.
- Tural, Sadık Kemal (1976), "Tarihî Roman ve Atsız'ın Tarihi Romanları Üzerinde Düşünceler", *Atsız Armağanı*, İstanbul:
- Tural, Sadık Kemal (1991), *Zamanın Elinden Tutmak*, 2. bs. Ankara: Ecdâd Yayınları.
- Tülbentçi, Feridun Fazıl (1950), *Osmanoğulları*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Ülgen, Erol (1994), XXI. Yüzyılda Anadolu'da Ortaya Çıkan ve Gelişen Sosyo Ekonomik Bir Teşkilât: Âhilik, *Çerçeve*, Mart-Nisan, 43-44.
- Ülgen, Erol (2022), "Üç Tarihi Türk Romanında Ahi Evran", *Anadolu'nun Üç Güzeli, Yunus Emre, Ahi Evran ve Hacı Bektaş Velî'de Buluşma Sempozyumu Bildirileri (4 Kasım 2021)*, (Yayına Hazırlayan: Erol Ülgen), İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Ülkütaşır, M. Şakir (1969), "Bizde Tarihi Romancılık", *Hisar*, 61, 10.